

Notes sobre la Tortosa Visigòtica

Josep MORAN I OCERINJAUREGUI
Universitat de Barcelona

Hi ha aspectes o períodes de la nostra història que són mal coneguts no solament per manca de dades suficients, sinó també pel fet que han esdevingut molt connotats, i per aquest motiu sovint han estat objecte de manipulacions ideològiques abusives, que han condicionat el resultat de la recerca. És això el que ha passat amb el període de domini visigòtic, o simplement gòtic, a casa nostra. Les dades són escasses i han estat tractades sota punts de vista molt diferents. Durant l'edat mitjana, almenys, l'aportació goda a la formació de la nacionalitat catalana fou molt valorada, amb connotacions antifranques; n'és una mostra l'obra del cardenal Margarit, autor de *De origine regum Hispanie et Gotorum*, el qual creia, com molts altres, que àdhuc el nom de Catalunya en provenia: "*Provincie nostre maior debetur inter ceteros Hispanos de Gothis gloria cum ab ipsis Gothis Alanisque nomen sit patrie nitidum ut ab eorum adventu Gotholonia usque in odiernum vocitetur illorum originem et adventum hoc compresso breviario duximus ad notandum.*"¹

Modernament aquesta aportació no ha estat tan valorada per la nostra historiografia, probablement per la manipulació que ha tingut per part dels intel·lectuals espanyols que hi han vist un precedent i una justificació històrica de la pretesa unitat política i religiosa hispànica,² de la qual han fugit, és clar, els historiadors catalans, que han conreat un corrent més

---

1. Robert B. Tate, *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona* (Barcelona, Curial, 1976), p. 373.

2. N'és una bona mostra el títol de l'obra següent: *El Concilio de Toledo, base de la nacionalidad y civilización española*, publicat amb motiu de la commemoració del "XXIII Centenario del establecimiento de la unidad católica en España" (Madrid 1891). És clar que hom no tenia gaire en compte el fet que, ultra els portuguesos, també acudiren a aquest concili els bisbes de la *Gallia Narbonense*, que romangué tostemps sota domini visigòtic, com tampoc ho tenen gaire en compte els "intel·lectuals" francesos que han celebrat amb tota pompa l'any 1996 el centenari del bateig del franc Clodoveu, considerat com un dels parts de la nació(-estat) francesa. Cal dir que la historiografia francesa té una tendència a oblidar el domini visigòtic a la Gàl·lia.

aviat romanista i mediterrani, contraposat al caràcter bàrbar del món gòtic. La tendència entre els historiadors catalans és de considerar aquest període com una continuació del món tardoromà amb poca influència gòtica fora del centre peninsular, de manera que es limitava a casa nostra a les mínimes superestructures polítiques i militars, amb una tendència permanent a la insurrecció respecte del domini dels reis de Toledo.

Des del punt de vista de la història de la llengua catalana la valoració de l'aportació gòtica també ha estat desigual i fins contradictòria. Hom ha tendit a ignorar o a menysvalorar aquesta aportació i la seva influència lingüística, potser per influència de la historiografia general, encara que no podem deixar de constatar els nombrosos germanismes lèxics del català³ i la gran importància de l'antroponímia germànica, gòtica i franca, però sobretot gòtica, majoritària des del segle IX fins al segle XII almenys, que ja va posar en relleu Paul Aebischer.⁴ Generalment, aquesta influència de caràcter onomàstic s'ha atribuït a una moda, i això és cert. Però la gran densitat i varietat de noms gòtics arreu del territori de la Catalunya carolíngia, com ja vam manifestar en una altra ocasió, "no s'haurien pogut produir sense una aportació germànica demogràfica i cultural a Catalunya més important que la que tradicionalment ha considerat la història general o la història lingüística catalanes".⁵

Si bé en la Catalunya carolíngia o Catalunya Vella és més palesa aquesta influència, no solament pel fet que el domini àrab no fou operatiu en aquest territori, sinó també perquè serví de refugi precisament de molts hispans i gots que fugien dels sarraïns, és clar que abans dels musulmans el domini gòtic s'estenia per tot el territori català fins a l'Ebre, almenys des de la desaparició de l'Imperi romà d'Occident el 476 fins al 720, any de la caiguda del regne visigòtic. Són quasi 250 anys, que encara que no hagin deixat una petjada molt directa a la Catalunya Nova, esborrada pel domini àrab, bé es mereix que siguin considerats en la història general de Tortosa i el seu territori, per exemple, de manera objectiva, és a dir *sine ira et studio*, com ens recomanava un clàssic com Tàcit. Amb aquesta intenció són escrites aquestes notes i tenint en compte la nostra formació, bàsicament lingüística; però, com ha dit Robert B. Tate a propòsit del cardenal Margarit, "escriure història com a gramàtic no ha estat sempre un

---

3. Veg. J. Bruguera, *Història del lèxic català* (Barcelona 1985), p. 46-53. L'obra de conjunt més important és encara la d'E. Gamillscheg, *Historia lingüística de los visigodos*, dins "Revista de Filología Española", XIX (1932), p. 117-150 i 229-260.

4. Paul Aebischer, *Essai sur l'ononastique catalane du IXe au XIIe siècle*, dins "Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura", I (1928), p. 3-78. Veg. també Josep M. Piel, *Antroponímia germànica*, dins "Enciclopedia Lingüística Hispánica", I (Madrid 1959), p. 421-444; Dieter Kremer, *Die germanischen Personennamen in Katalonien. Namensammlung und etymologisches*, dins "Estudis Romànics", XIV (1969), p. 1-245 i XV (1972), p. 1-21; Josep M. Piel i Dieter Kremer, *Hispano-gotisches Namenbuch* (Heidelberg 1976).

5. Jordi Bolòs i Masclans i Josep Moran i Ocerinjauregui, *Repertori d'antroponims catalans (RAC) I* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1994), p. 53-54. Aquesta obra és un repertori molt ampli dels noms catalans de persona dels segles IX i X que inclou nombrosos antropònims d'origen germànic.

inconvenient".⁶ I també com a modesta continuació de l'esforç meritori d'Enric Bayerri, el qual inclogué aquest període en el volum sisè de la seva extensa *Historia de Tortosa y su comarca* (Tortosa 1954).

És possible que els visigots haguessin passat per Tortosa durant el període imperial romà en diverses ocasions; per exemple, en temps de Vàlia, en el seu intent de passar a Àfrica per l'estret de Gibraltar el 415 (o 416), o quan, ja federats dels romans lluitaren contra sueus, vàndals i bagaudes, abans de l'establiment visigot a Aquitània. O també quan, en temps de Teodoric II (453-466), controlaren militarment la Tarraconense en la lluita contra bagaudes i sueus que els féu anar fins a Astorga.

Si arribaren a Tortosa en alguna d'aquestes ocasions, degué ésser una ocupació ocasional, amb caràcter de tropes aliades; però no podem descartar la possibilitat que almenys durant algun temps hi deixessin tropes per a defensar un lloc estratègic com era Tortosa: clau de la via de penetració Ebre amunt, que era l'eix bàsic de la província Tarraconense, i de la via litoral cap a la Cartaginense i la Bètica. Ja és més difícil de suposar si hi hagué algun establiment popular, que no ho podem però tampoc descartar del tot, si tenim en compte el fet que els visigots eren un poble a la recerca d'un territori per a establir-s'hi.⁷

Més clara és l'expansió visigoda per la Tarraconense vers el 472 sota el regnat d'Euric, que ja pràcticament actuava com a sobirà des de Tolosa en el temps en què fou destronat, el 476, Ròmul Augústul, el darrer emperador d'Occident. La *Chronica Gallica* diu que hi envià dos exèrcits: un que per Roncesvalls i Pamplona es dirigia vers Saragossa comandat per Gauteric; i un altre dirigit per Hedelfred i Vicenç, duc de les Hispànies, que prengué Tarragona i les altres ciutats marítimes, entre les quals crec que hem d'incloure sens dubte Tortosa, per les raons estratègiques que hem assenyalat.⁸ També sabem que la noblesa hispanorromana presentà resistència a aquest domini, segons sant Isidor.⁹

Arribats en aquest punt no podem deixar d'assenyalar l'analogia d'aquestes expedicions amb les que realitzaren els francs posteriorment, durant el regnat de Carlemany, en ocasió de la reconquesta, a fi d'establir, infructuosament, una frontera a l'Ebre: tant amb la que el 778 dirigí

---

6. Robert B. Tate, *o.c.*, nota 1, p. 245.

7. La historiografia general d'aquest període és molt àmplia. Aquí només incloem algunes obres de referència que ens semblen més oportunes. Ana María Jiménez Garnica, *Orígenes y desarrollo de Reino Visigodo de Tolosa* (Universidad de Valladolid 1983); José Orlandis, *Historia de España. La España visigótica* (Madrid, Gredos 1977); Luís García Iglesias, *Zaragoza, ciudad visigoda* (Zaragoza, Guara editorial, 1979); Ramon d'Abadal i de Vinyals, *El Regne Hispànic dels gots*, dins *Dels visigots als catalans* (Barcelona, Edicions 62, 1969).

8. Roberto Grosse, *Las fuentes de la época visigoda y bizantina. Fontes Hispaniae Antiquae*, IX (Barcelona 1947): "*Gauterit comes Gothorum Hispanias per Pampilonem, Caesaraugustam et vicinas urbes obtinuit. Heldefredus quoque cum Vicentio Hispaniarum duce obsessa Terracona maritimas urbes obtinuit*", p. 99.

9. Isidoro, *Historia Gothorum*, p. 34 (ed. Rodríguez Alonso, León 1975): "*Qui [Euric] post captam Pampilonam Caesaraugustam invadit, totamque Hispaniam superiorem obtinuit. Tarraconensis etiam provinciae nobilitatem quae ei repugnauerat, exercitus inruptione evertit*", p. 226.

personalment a Saragossa, i que fou derrotada a Roncesvalls durant la retirada, com les que el seu fill Lluís el Piadós encaminà repetidament a Tortosa durant el primer decenni del segle IX.

Segons la *Chronica Caesaraugustana*, uns anys després de l'ocupació d'Euric el 494, és a dir durant el regnat d'Alaric II "*Gotthi in Hispanias ingressi sunt*";¹⁰ aquesta afirmació s'ha interpretat en el sentit que hi hagué una penetració popular de gots. És molt probable que així fos, encara que ni devia ésser l'única penetració popular ni aquestes es devien estendre únicament pel centre i l'occident de la península, com sovint s'és dit, a la vista de la influència goda que presenta la nostra cultura i particularment la nostra llengua, com ja hem assenyalat.

En qualsevol cas, és cert que hi hagué resistència, i concretament a Tortosa, puix que, segons la crònica esmentada, l'any 506, encara durant el regnat d'Alaric II, "*Dertosa a Gotthis ingressa est. Petrus tyrannus interfectus est et caput eius Caesaraugustam deportatum est*".¹¹ Malgrat la paraxi entre les dues oracions, tots els autors coincideixen a relacionar els dos fets, és a dir que el noble hispanoromà local Pere es revoltà contra el domini visigòtic; fou vençut i decapitat i el seu cap portat a Saragossa segurament com a escarment. Devia ésser la consolidació del domini gòtic a Tortosa, que és el sentit que donem a la frase "*Dertosa a Gotthis ingressa est*."

A partir d'aquest moment hem de deduir que hi hagué una colònia ben establerta a Tortosa i potser també al seu territori, que possiblement es deuria reforçar a partir de la batalla de Vouillé, que tingué lloc l'any següent, el 507, i que comportà la mort d'Alaric II i la desfeta del regne visigot de Tolosa: "*regnum Tolosanum destructum est*", segons la crònica esmentada. Com és ben sabut, els visigots, vençuts pel franc Clodoveu, es projectaren per Hispània a partir de la Tarraconense i el 554 Atanagild establí la capital a Toledo tot mantenint la Gàl·lia Narbonense en el seu domini.

L'existència d'una colònia visigòtica a Tortosa, que devia conservar la seva llengua i els seus costums, es veu d'alguna manera assegurada pel fet que hi havia bisbe arrià, visigòtic, Froïscle, a més del bisbe autòcton, Julià, tal com apareix a les actes del Concili III de Toledo, de 589, és a dir el famós concili de la conversió de Recared i del poble gòtic al cristianisme ortodox, de llengua llatina.¹² Observem que l'onomàstica confirma aquesta pertinença, puix que Froïscle és un nom ben gòtic, germànic, mentre que Julià pertany a l'antroponímia tradicional d'origen llatí. És evident que la

---

10. Aquesta crònica, atribuïda a Màxim de Saragossa, és inclosa sota l'epígraf *Chronicorum Caesaraugustanorum reliquiae*, dins *Monumenta Germaniae Historica. Auctorum Antiquissimorum tomus XI*, vol. II, p. 221 i segs.

11. o.c., nota anterior p. 222; informació recollida per Grosse, o.c., nota 8, p. 110.

12. J. Vives (amb la col·laboració de T. Marín i G. Martínez), *Concilios visigóticos e hispanoromanos* (Madrid-Barcelona 1963): "*Fruisclus in Christi nomine civitatis Dertossanae episcopus anathematizans heresi Arrianae dogmata superius damnata*", p. 122-123; "*Iulianus Dertossanae ecclesiae episcopus subscripsi... Froisclus episcopus subscripsi*", p. 137.

presència d'un bisbe resident comporta generalment l'existència d'una comunitat suficientment organitzada, cosa que requereix un mínim de població fidel. De fet, foren només sis els bisbes arrians conversos el 589. Pel que fa a les nostres terres, ultra el de Tortosa, hi figuren els bisbes arrians Ugnus de Barcelona i Maurila de València, ambdós de nom ben gòtic. Sobta d'entrada de no trobar cap bisbe visigòtic ni a la seu metropolitana de Tarragona, capital de la província, ni en cap bisbat de la Septimània, inclosa la capital Narbona. Aquest fet no significa que no hi pogués haver comunitat gòtica; podria donar-se algun cas de seu vacant o simplement que no s'hi haguessin convertit, com en el cas dels bisbes Masona de Mèrida i Ataloc de Septimània, que es revoltaren contra Recared. Però, en qualsevol cas, l'existència de un bisbe arrià sí que confirma que hi havia fidels.

Després de la conversió, ambdós bisbes continuaren exercint, perquè figuren en les actes del concili de Barcelona del 599.¹³ Probablement encara dirigien les comunitats respectives, encara que amb un sol dogma i amb una sola litúrgia, la hispànica, de llengua llatina, perquè després de la conversió fou bandejada la litúrgia arriana, que devia ésser de tipus oriental i en llengua gòtica.¹⁴ És interessant constatar que en el concili anterior de Saragossa II, del 592, en què s'emeteren disposicions respecte de la revalidació del clergat i de les relíquies de procedència arriana, només hi assistí el bisbe hispanoromà Julià.¹⁵

És a partir de la conversió en una sola fe quan deuria començar l'assimilació del poble gòtic, però el procés per força havia de ser molt lent i probablement no deuria ésser consumat del tot al moment de l'arribada dels àrabs, perquè no són aquestes les últimes dades de caràcter gòtic de què disposem referents a Tortosa, malgrat l'escassetat documental.

Fou precisament durant el regnat de Recared (586-601), quan s'encunyaren les úniques monedes visigòtiques que coneixem de Tortosa. Es tracta de tremisos d'or de tres tipus, segons la descripció que molt amablement ens han facilitat els numismàtics Anna M. Balaguer i Miquel Crusafont, i que reproduïm com a annexa a aquestes línies. Aquest fet, que en si mateix no aporta cap informació respecte de la influència gòtica, encara que el nom gòtic del monarca figuri a les monedes, sí que significa un moment

---

13. J. Vives, o.c. nota anterior: "*Iulianus in Christi nomine ecclesiae Dertosanae episcopus consentiens subscripsit*", p. 160; "*Fruisclus in Christi nomine ecclesiae Dertosanae episcopus annuens subscripsit*", p. 161.

14. No es conserven llibres litúrgics arrians, que foren destruïts amb motiu de la conversió, però podem deduir que aquesta litúrgia, nascuda en el món grec, era en llengua gòtica no solament pel fet que la traducció de la Bíblia al gòtic durant el segle IV per Úlfila devia tenir una motivació bàsicament litúrgica, sinó també pel testimoni de sant Joan Crisòstom, el qual predicà a l'església de Sant Pau a Constantinoble, que era la dels gots residents poc abans que aquests es traslladessin a l'àmbit llatí; veg. Alexandre Olivar, *Problemes idiomàtics de la predicació antiga*, "Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona", XLI (1987-1988), p. 19-28.

15. J. Vives, o.c. nota 12: "*Iulianus in Christi nomine episcopus subscripsit*", p. 155.

d'esplendor de la ciutat que sembla que no tingué continuïtat almenys des del punt de vista numismàtic.

En l'episcopologi de la seu tortosina corresponent al segle següent, hi figura un altre bisbe amb nom clarament gòtic, Àfrila o Àprila, que signà les actes del concili VIII de Toledo del 653.¹⁶ Com que no és probable que en aquell període els noms d'aquesta procedència fossin adoptats encara per la societat hispanoromana, hem de creure que es tracta d'una persona d'ètnia gòtica. Però, fins i tot en el supòsit que, com ocorrerà més tard, aquests noms ja tinguessin una expansió social més enllà del seu grup d'origen, això indicaria que aquest grup es mantenia i que mantenia el seu prestigi social.

No sabem si afectaren poc o molt a Tortosa les diverses revoltes contra el poder central toledà d'aquest període, particularment la que esclatà a la província de Narbona el 673, que també afectà Tarragona, la qual revolta fou encapçalada pel duc Pau que hi havia estat tramès precisament pel rei Vamba per a sufocar-la; segons explica Julià de Toledo, el pas de les tropes fins a Tarragona es féu en aquella ocasió per la banda de Lleida.

Les dades que hem presentat fins ara ja eren conegudes de la historiografia clàssica, si bé potser no havien estat relacionades o, almenys, no n'havien estat extretes totes les possibilitats deductives, particularment les de tipus lingüístic.

A continuació, afegiré unes dades, sinó inèdites molt poc conegudes, que pràcticament no han transcendit l'àmbit universitari.

Es tracta d'un dels documents de l'Archivo Histórico Nacional de Madrid que Manuel Mundó i Marcet va incloure a la seva tesi doctoral, *Los diplomas visigodos originales en pergamino. Transcripción y comentario, con un regesto de documentos de época visigoda*, llegida a la Universitat de Barcelona el 1974, que coneixem per la informació que reproduïm a continuació, inclosa en el resum d'aquesta tesi publicat preceptivament:

"Orden del (conde o duque) Medema a los (jueces) Hodesindo, Gabinio y Sisimiro para que hagan un plácito, o sea, tomen juramento a cuatro (auditores) delegados en la causa interpuesta por Involato (obispo de Tortosa ?), con el fin de hacer justicia entre las partes litigantes.

Original: Madrid, AHN, cód. 1452 B n. 13. -Medidas máximas: 160 x 217 mm. Pergamino blanco-amarillento, uniforme, bien preparado y fino, cortado con poca regularidad. Bien conservado excepto una cuarta parte del lado inferior izquierdo carcomido por la polilla. El texto, completado por conjetura, dice:

(Crismón) Medema: a Hodesindo, Gabinio y Sisimiro mandamos por este nuestro mandato que a ruegos de nuestro hermano Involato exijais a Egila, diácono, Leovigildo, Julián, presbítero, y Gomán tal

---

16. Referència Vives signatura "Aprila Dertosanus episcopus."

plazgo y juramento que sin ninguna venalidad se sucedan entre ellos por oficio de tal modo que (una vez) sacada opinión entre las partes podamos ordenar la justicia. Dado el día cuarto [décimo ? de las calendas de...] de los años felizmente noveno y segundo del reinado de los gloriosísimos [señores nuestros Egica y Witiza reyes. (Lugar del sello). (Crismón) Medema suscribí.

En el comentario a la transcripción se analizan y argumentan los complementos añadidos por mí en el texto desaparecido. El comentario al contenido estudia con detalle el carácter y actores del documento, que parece ser una orden preparatoria de unas «condiciones sacramentorum»; la función de condes y obispos en la administración de la justicia; la jerarquía entre los distintos personajes que aparecen en el texto: conde o duque Medema, jueces Hodesindo, Gabinio y Sisimiro, jueces subalternos auditores Egila, Leovigildo, Julián y Gomán, dos de ellos clérigos, y sobre todo Involato. Este último después de un examen minucioso de la documentación visigoda parece que no puede ser otro que el obispo de Tortosa del mismo nombre, que aparece firmando las actas del concilio XVI de Toledo del 693.

Del sello quedan sólo rastros y los cortes en el pergamino.

Este documento es muy importante por lo complejo de su datación que en latín reza así:

[...] anni feli(ci)ter nono et secundo regno gloriosissimorum [dominorum nostrorum Egicani et Witizani regum.

Lo que falta en el pergamino no puede ser completado de otra manera que como propongo. En efecto, se habla de los años noveno y segundo de reyes en plural. El segundo año es claramente de Witiza, puesto que su nombre se lee casi entero. Luego, el primer rey con nueve años de reinado no puede ser más que su padre Egica, quien asoció al trono a su hijo Witiza. Hasta el presente sólo se sabía el mes y año en que comenzó a reinar Egica, que fue en noviembre de 687. Luego, su año noveno corrió de noviembre 695 a noviembre 696; y a este año correspondía el segundo de correinado de Witiza. Esta datación es importante, como indico, ya que permite zanjar definitivamente la cuestión del año en que fue asociado Witiza al trono. Los historiadores lo ponían en general en 698 (otros en 700 y algunos en 697). Ahora sabemos que fue en 695, año octavo de Egica y primero de Witiza.

Para corroborar cuanto se deduce con tanta claridad de este doc. III, se discuten a continuación las fechas sincrónicas que para el reinado de Witiza ofrece la crónica del anónimo cordobés de 754, tomada generalmente como fuente de la cronología de Witiza. También se discute la fecha incompleta de una inscripción de la Cartaginense, que para concordarla con la cronología aceptada, que ponía el año primero de Witiza en 698, completaban los autores del siguiente modo:

... [anno tertio decimo et tertio regno domnorum [Egicani et Witiza]ni regum era DCCXXXV[III].

De hecho, según lo arriba dicho, los complementos deben de ser:

... [anno feliciter decimo et tertio regno domnorum [nostrorum Egicani et Witiza]ni regum Era DCCXXXV.

que corresponde exactamente al 697.

Con estas conclusiones aseguradas se puede resolver también la fecha del doc. II. En él se menciona el año décimo de un rey visigodo del final de la monarquía anterior a la invasión árabe. Es evidente que no puede tratarse del décimo de Egica, 697, puesto que en este año correinaba con su hijo. Luego, debe de ser de Witiza, que empezando en 695 estaba en su décimo año en 704. Esta es por lo tanto la fecha del doc. II: 11 de febrero del 704.

Para terminar el comentario al doc. III se hace una comparación somera con escrituras cursivas de la zona norte-oriental de la península, con las que tiene una gran semejanza hasta en los detalles. Corrobora esta procedencia del doc. III la persistencia de los nombres mencionados en el mismo en los documentos de la reconquista de los condados catalanes.”

En relació amb aquestes deduccions, reproduïm també a continuació els mots que s'hi refereixen de la recensió que Jean Vezin va dedicar a la dita tesi sota el títol *Documents visigothiques récemment découverts*.¹⁷

“L'écriture du troisième texte, qui occupe le second fragment de parchemin, est très comparable à celle du document précédent. Le nom d'un personnage intervenant dans cet acte, *Involatus*, peut être rapproché, avec beaucoup de prudence, de celui d'un évêque de Tortosa qui assista au concile de Tolède réuni en 693. La date même du document est donnée par la formule: «a[nn]i feli>ci>t(er) nono et s[e]cundo regno gl(oriosissimo)r(um) / [dominorum nostrorum egicani et uuitizani regu(m)», ce qui fournit à M. Mundó l'occasion de reprendre la question controversée de l'époque à laquelle Witiza fut associé au trône par son père. En comparant ce texte aux documents jusqu'ici invoqués pour établir celle-ci, il aboutit à l'année 695.”

Respectant la prudència que recomana Vezin, opinem que és molt probable que es tracti d'un document d'origen tortosí del temps del bisbe Involat tenint en compte el caràcter eclesiàstic d'algunes persones que hi figuren i pel fet que la cronologia d'aquest bisbe, que assistí al concili XVI de Toledo del 694,¹⁸ coincideix amb els anys de coregnat d'Ègica i Vítiza.

17. “Journal des savants” (juillet-septembre 1974), p. 217-222; la citació és de la p. 220.

18. J. Vives, o.c. nota 12: “Imbolatus Dertosanus episcopus ss.”, p. 519. Podria ésser el mateix “Involatus abba” que suscriu el concili anterior de Toledo XV, del 688, p. 474, tenint en compte que l'episcopat del període visigòtic sovint tenia un origen monacal.

Però el fet més interessant per a nosaltres ara és que bona part dels personatges que hi figuren tenen noms gòtics: ho són Hodesind, Sisimir, Ègila, Leovigild, Goman i probablement també Medema (potser millor Médema), que podria pertànyer a la sèrie típicament gòtica de noms masculins en *-a*.¹⁹

Es tracta sens dubte d'una mostra de la perduració de la influència gòtica al començament del segle VIII, pocs anys abans de la conquesta islàmica. No sabem quina actitud prendria el poble gòtic de Tortosa en ocasió d'aquesta conquesta; és molt probable que fossin partidaris d'Àquila II en la seva lluita contra Roderic,²⁰ però molts, almenys la classe dirigent, degué fugir al nord per cercar refugi entre els francs; i si no van fugir llavors probablement sí que ho farien amb motiu de l'intent de reconquesta de Tortosa per part de Lluís el Piadós, a què ens hem referit abans, dels anys 806 i 807, és a dir durant l'emirat d'Alhaquem I.²¹ És evident que el domini musulmà esborrà qualsevol influència directa gòtica anterior,²² però bé val de considerar la seva presència, que es prolongà, com hem dit al començament, durant quasi dos-cents cinquanta anys, la qual si més no contribuí a mantenir el rang ciutadà i la cohesió amb el seu territori, juntament amb els hispanoromans, els jueus i els grecs que també hi devia haver, tenint en compte la presència pròxima del domini bizantí tant a les Illes Balears com al sud d'Hispània i al nord d'Àfrica.

---

19. Es tracta d'un nom no gaire habitual, que no esmenten ni Kremer ni Piel (veg. nota 4), però no devia ésser estrany del tot puix que el RAC-1 (veg. nota 5) en recull una altra mostra al Rosselló de l'any 875, p. 397.

20. Veg. Miquel Coll i Alentorn, *Els successors de Vititza en la zona nord-est del domini visigòtic*, "Discurs llegit el dia 24 d'octubre de 1971... a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona".

21. Veg. F. Fernández y González, *Crónica de los reyes francos por Gotmaro II*, "Boletín de la Real Academia de la Historia", I (1877), p. 454 i seg.; i també Josep M. Millàs i Vallicrosa, *Textos dels historiadors àrabs referents a la Catalunya carolíngia* (Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1987), p. XXX, p. 108-112. Cal tenir en compte també que l'any 172 de l'hègira (788-789 d. C.), "al començament de l'emirat d'Hixem I es revoltà a Beseit, del clima o regió de Tortosa, Said b. Hosain...", Millàs, *o.c.*, p. XXIX, p. 90-93.

22. Respecte del topònim Godall, del territori de Tortosa, que hom ha atribuït a una població d'època gòtica (veg. Bayerri, *Història de Tortosa y su comarca*, VI, p. 18), si bé etimològicament és possible que sigui d'origen germànic, més aviat es deu tractar d'una aportació subsegüent a la reconquesta del s. XII; veg. J. Coromines, *Onomasticon Cataloniae*, IV (1995), p. 360-362.

Apèndix

Monedes visigodes encunyades a Dertosa (Tortosa)

M. BALAGUER, M. CRUSAFONT
Societat Catalana d'Estudis Numismàtics

L'evidència numismàtica actual registra l'existència de monedes encunyades a Tortosa a nom del rei Recared (586-601). Es tracta de monedes d'or del valor anomenat tremís o trient, que correspon a la tercera part del sòlid auri romà baix imperial i després bizantí. El pes d'un tremís és de 1,3 g. aproximadament.

Els tremisos de Tortosa presenten a l'anvers una llegenda amb el nom del rei (RECCAREDVS RE o variant) al voltant d'un bust de front força esquemàtic. Al revers hi trobem un bust similar i llegenda al·ludeix al lloc d'emissió. Se'n coneixen de dos tipus. La primera, DERTOSA IEECT, que Miles interpreta com a *Dertosa fecit* (?). Aquest tipus de llegenda és força excepcional, però el trobem també en el regnat de Recared a tremisos encunyats a *Reccopolis* (prop de l'actual Zorita de los Canes, Guadalajara), ciutat que acabava de fundar-se (578) i que rebé aquest nom en honor de Recared. Aquesta similitud i la manca a Tortosa d'emissions posteriors podrien fer pensar en una refundació, o potser millor en un nou impuls donat a la ciutat en aquell moment i que tal vegada no tingué continuïtat.

El segon tipus de llegenda que trobem als reversos és DERTOSA IVS.A, que bé pot assimilar-se a *Iustus*, epítet que faria referència al nom del rei que figura a l'anvers i no al topònim. Aquesta varietat de llegenda és, en canvi, molt comú, sobretot a la Tarraconense. Així coneixem: TARRACONA IVS(tus), RODAS IVSTUS, BARCINONA IVST(us), SAGUNTO IVSTV, etc.

Catalogarem i descriurem els tipus de tremisos visigots coneguts. Cal advertir que són molt rars i que en alguns casos només els coneixem a través de les descripcions i els dibuixos que en donen algunes obres del segle passat o fins i tot anteriors.

Núm. 1

Triens d'or a nom de Recared (586-601)
Anvers: ✠ RECCAREOVSRE, bust de front.
Revers: DERTOSAIEECT, bust de front.
Pes 1,43 gr. Diàmetre: 12,5 mm.

Referències: Formà part de la col·lecció M. Vidal Quadras i Ramon, *Catálogo de la colección de monedas y medallas de*, Barcelona, 1892, núm. 5040. Aquí l'estudià i dibuixà A. Heiss, *Description générale des monnaies des rois wisigoths d'Espagne*, París, 1872, núm. 9. D'aquesta font la incorporà G. C. Miles, *Coignage of the Visigoths of Spain*, Nova York, 1952, núm. 61.

Núm. 2

Similar a l'anterior
Anvers: ✠ R•ECCA•R•EDA RE
Revers: ~DERTO AIV A
Pes: (?) Diàmetre: 18 mm.

Referències: H. Flórez, *Medallas de las colonias, municipios y pueblos de España, con las de los reyes godos*, vol. III, Madrid, 1773, p. 210. D'aquesta obra la incorporà A. Heiss, op. cit., núm. 8, i després G. C. Miles, op. cit. núm. 62.

Núm. 3

Similar anterior
Anvers: ✠ RECCAREDVSRE
Revers: ✠ DERTOSAIVS•A
Pes: (?) Diàmetre: 17 mm.

Referències: Aquesta moneda es troba a la col·lecció del Instituto Valencia de Don Juan, a Madrid, i fou publicada per F. Mateu i Llopis, "Las monedas visigodas del Instituto Valencia de Don Juan", *Ampurias*, vol. VII-VIII, 1945-1946, núm. 17. Es tracta possiblement del mateix tipus o potser fins i tot del mateix exemplar que amb alguna diferència de lectura al final de la llegenda de l'anvers publicà, sense dibuix, J. L. Velázquez, *Conjeturas sobre las medallas de los reyes godos y suevos de España*, Màlaga, 1759 i que Miles, op. cit. incorpora amb el núm. 62 b.

Aquest darrer és l'únic exemplar de trient visigot de Dertosa del qual coneixem avui la seva localització i disposem de reproducció fotogràfica. En realitat és l'únic exemplar de triens de Dertosa del qual hom disposa d'una constància actual de la seva existència.